“ADOLAT”
MILLIY HUQUQIY AXBOROT MARKAZI
Guvohnoma № 636478
Litsenziya C-5669732

“HUQUQ va BURCH+” —
«ПРАВО и ДОЛГ+» —
"RIGHT and DUTY+"
Journal home page:
https://adolatmarkazi.uz/magazine/electron?id=351

2026-yil
2-son
fevral
ISSN 3093-8546

Yuridik ta'lim jarayonlarining amaliyot bilan uzviy bog‘liqligini ta'minlash: xorijiy davlatlarning namunali tajribalari

Zarnigor Bebutova,
Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik protsessual va iqtisodiy protsessual huquqi sho'basi o‘qituvchisi
Huquqshunos
e-mail: behbudovazarnigor@gamil.com

Аннотация. Ushbu maqolada O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “O`zbekiston Respublikasida yuridik ta`lim va ilm-fanni yanada isloh qilish chora tadbirlari to`g`risida”gi PF 232-sonli Farmonida belgilangan chora-tadbirlarni amalga oshirish bo`yicha xorijiy tajriba asosidagi bir necha takliflar ilgari surilgan. Xususan advokatlik tuzulmalarida pro bono dasturlarini yo`lga qo`yish va bu dasturga huquq talabalarini jalb etish masalalari tahlil qilingan.

Калит сўзлар. pro bono, advokatlik tuzilmalari, huquq talabalari, amaliy o`qitish, klinik va dual ta`lim.

Аннотация. В данной статье выдвинуто несколько предложений на основе зарубежного опыта по реализации мер, определенных в Указе Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева No УП-232 "О мерах по дальнейшему реформированию юридического образования и науки в Республике Узбекистан." В частности, проанализированы вопросы создания программ pro bono в адвокатских структурах и привлечения к этой программе студентов-юристов.

Ключевые слова. про боно, адвокатские структуры, студенты-юристы, практическая подготовка, клиническое и дуальное образование.

Annotation. This article puts forward several proposals based on foreign experience for the implementation of measures established in the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev No. 232 “On measures to further reform legal education and science in the Republic of Uzbekistan”. In particular, the issues of establishing pro bono programs in advocacy structures and involving law students in this program are analyzed.

Keywords. pro bono, advocacy structures, law students, practical training, clinical and dual education.

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

2025-yil 26-noyabrda O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan “O`zbekiston Respublikasida yuridik ta`lim va ilm-fanni yanada isloh qilish chora tadbirlari to`g`risida” PF-232-sonli Farmon qabul qilindi. Ushbu Farmonda quyidagilar asosiy vazifa etib belgilangan:

(a) yuridik ta'lim jarayonlarining amaliyot bilan uzviy bog‘liqligini ta'minlashga qaratilgan amaliy o‘qitish hamda klinik va dual ta'lim tamoyilini joriy etish;

(b) yuridik ta'lim tizimida ta'lim — tadqiqot — amaliyot integratsiyasini yo‘lga qo‘yish, boshqaruvda akademik-kollegial yondashuvlarni yanada kengaytirish;

(v) yuridik ta'lim samaradorligi va sifati ustidan nazoratni kuchaytirish;

(g) Toshkent davlat yuridik universitetining (keyingi o‘rinlarda — Universitet) 2030-yilga qadar nufuzli Quacquarelli Symonds reytingida huquq sohasi bo‘yicha yuqori 1 000 talik universitetlar ro‘yxatiga kirishini ta'minlash.

Ushbu Farmonda belgilangan chora-tadbirlar judayam muhim hisoblanadi. Chunki yuridik ta`lim amaliyot bilan chamcharchas bog`liq holda amalga oshirilishi zarur. Bugungi kunga qadar yuridik ta`limni amaliyot bilan bog`lash uchun sayyor darslar, ya`ni talabalarni sud muhokamasi jarayonlariga olib boorish yoki sudyalar, advokatlar va boshqa huquq sohasi vakillarini dars mashg`ulotlariga jalb etgan holda master-class shaklidagi ishlar amalga oshirilgan. Ammo bu talabalarning nazariy bilimlarni amaliy tarzda mustahkamlash uchun yetarli bo`lmagan. Yuqoridagi Farmonda ikkinchi, uchinchi va to‘rtinchi kurs talabalari uchun yuridik ta'lim dasturlarining 50 foizi (nazariy qismlari) auditoriyalarda, 50 foizi (amaliyot qismi) sud, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va boshqa yuridik sohaga oid tashkilotlarda o‘tkazilishi belgilangan.

Yuridik ta'lim va ilm-fanni yanada isloh qilish bo‘yicha “Yo‘l xaritasi”da sud, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, advokatura, konsalting va sohaga doir boshqa tashkilotlar tomonidan TDYU taqsimoti bo‘yicha amaliyotga yuborilgan talabalar uchun zarur sharoitlarni yaratish belgilangan.

Xo‘sh bu sharoit qanday yaratiladi?

Yuridik ta`lim dasturining 50% qismini amaliyot bilan qamrab olish qay tarzda amalga oshiriladi?

Bu borada huquq tizimi rivojlangan va yuridik ta`lim tizimi yuqori bo`lgan davlatlar tajribasiga nazar soladigan bo`lsak, aksariyat huquq maktablari advokatlik tuzilmalari bilan hamkorlikda pro bono dasturini amalga oshirishadi, ya`ni advokatlik tuzilmalari o`zlarining pro bono dasturlarini huquq maktablariga taklif etadi, talabalar esa ushbu dastur bo`yicha majburiy pro bono soatlarini o`tashadi. Bunday tajriba ayniqsa amerika huquq maktablarida juda rivojlangan. Masalan, Virginia universiteti huquq maktabining 2023-yilgi bitiruvchi sinfidan 82 nafar talaba kamida 75 soatlik xizmat ko'rsatish bo'yicha pro bono

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

soatlari musobaqasini yakunladilar. Chikago universiteti huquq maktabining 2022-yilgi sinfi jami 15,932 soat pro bono yuridik ishi yozib, maktab rekordini yangiladi [1]. To'g'ri amalga oshirilsa, yuridik firmalar huquq talabalarining ishtirokidan o'zlarining pro bono dasturlarini kuchaytirishi mumkin, shu bilan birga bitiruvdan keyin yordamchi advokatlik lavozimlari uchun eng yaxshi huquq talabalarini ishga olishning muqobil yoki kengaytirilgan yo'lini taqdim etishi mumkin. eng yaxshi huquq maktablarining ko'pchiligi talabalarga bitiruvdan keyingi firmani tanlashda yuridik firmaning pro bono dasturlarini ko'rib chiqishni tavsiya qiladi. Berkeley Law veb-sayti talabalarga firmani tanlashdan oldin firmalarning pro bono dasturlari haqida so'rov o'tkazish va kuchli dasturlarga ega bo'lmagan firmalardan voz kechish orqali "pro bononing ahamiyatini mustahkamlash"ni maxsus maslahat beradi. Yale huquq maktabida karyera xizmatlari bo'limi talabalarga ushbu qo'llanmani taqdim etadi, bu esa talabalarni bitiruvdan keyingi firmani tanlashdan oldin firmaning pro bono ishini baholashga undaydi. Ko'plab boshqa eng yaxshi huquq maktablari ham xuddi shunday qiladilar, jumladan Berkeley, Columbia, Cornell, Georgetown, Harvard, Chikago universiteti va Virginia universiteti. Yuridik firma va huquq maktabi pro bono hamkorliklari yuridik firma advokatlarining pro bonoga ishtiyoqini kuchaytiradi, yuridik firmalarda pro bono takliflarini kengaytiradi va eng yaxshi huquq maktablaridagi potentsial nomzodlarga firmalarning pro bonoga sodiqligini targ'ib qiladi.

Angliya huquq jamiyati ham bu borada amerikaliklardan qolishmaydi. Lawworks tashkiloti huquq maktablari va ularning talabalarining pro bono faoliyatida keng ko'lamda ishtirok etishini rag'batlantiradi. Bu tashkilot huquq talabalari va huquq maktablari orasida barqaror pro bono madaniyatining ahamiyatiga qat'iy ishonadi, buni advokatlarning keyingi avlodiga pro bono etikasini singdirish uchun ajralmas usul sifatida ko'radi. LawWorks Law Schools Report 2020 hisobotiga ko`ra 2019-2020-o'quv yili davomida 3000 dan ortiq talaba pro bono dasturlarida ishtirok etgan, 421 talaba talabalar so'roviga javob berdi; natijalar shuni ko'rsatdiki, talabalar uchun pro bono yuridik ko'nikmalar va ish bilan ta'minlanishni oshirish bilan bir qatorda boshqalarga yordam berish haqida ham [2].

Bundan tashqari yana ko`plab mamlakatlarda bunday amaliyotni ko`rishimiz mumkin. Xususan, Australiyada huquq talabalari universitetlarning klinik huquqiy ta'lim dasturlari orqali pro bono ishlarga jalb etiladi. Bunday dasturlar odatda jamiyat huquqiy markazlarida (community legal centres) amalga oshiriladi va talabalar kurs krediti evaziga unda qatnashadilar. [3]

Bar Council of India (BCI) 1997-yilda Legal Aid (yuridik yordam) ni Hindistondagi barcha huquq kollejlarida o'qitiladigan majburiy amaliy fan sifatida kiritdi [4].

Kanadada ko'pgina provinsiyalarda huquq talabalari pro bono klinikalarda ishtirok etadilar, masalan Osgoode Hall, University of

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

Toronto kabi maktablar. “Kanadaning Pro Bono talabalari (PBSC) har bir insonning qadr-qimmati va huquqlari himoya qilinadigan, erkin huquqiy tizimlarga ega jamiyatni tasavvur qiladi. Bizning vazifamiz adolat yo'lidagi huquqiy to'siqlarga duch kelayotgan odamlar va jamoalarga bepul huquqiy yordam ko'rsatishdir. Biz buni har yili 22 ta yuridik maktabda 1500 nafar huquqshunos talabani jamoat tashkilotlarini qo'llab-quvvatlash uchun advokatlar nazorati ostida jalb qilish orqali amalga oshiramiz. Biz zamonamizning eng dolzarb ijtimoiy adolat muammolarini hal qilish uchun kelajakdagi yetakchilarni tarbiyalaymiz”– deydi Osgoode Hall huquq maktabi [5].

2025-yil 3-fevralda Filippin Oliy sudi tomonidan qabul qilingan Yagona yuridik yordam xizmati qoidalari (ULAS qoidalari) kuchga kirdi va Filippin majburiy pro bono tizimini joriy etgan dunyoning ozchilik davlatlaridan biriga aylandi. ULAS qoidalari joriy etilishidan oldin, ko'plab taniqli tashkilotlar allaqachon pro bono yuridik xizmatlarini ko'rsatib, Filippinda o'sib borayotgan pro bono madaniyatining rivojlanishiga birgalikda yordam berishgan. ULAS qoidalarining joriy etilishi Filippinda pro bono institutsionalizatsiyasi yo'lidagi muhim va hal qiluvchi qadamni belgilaydi va pro bono infratuzilmasining rivojlanayotganidan dalolat beradi. Bundan tashqari, yuridik maktablar yuridik yordam klinikalarini boshqarishi mumkin, talabalarni advokat nazorati ostida kam ta'minlangan mijozlarga yuridik xizmatlar ko'rsatishga jalb qiladi. Ushbu Klinik Huquqiy Ta'lim Dasturlari (CLEP) talabalarni amaliyotga tayyorlaydi va kam ta'minlangan filippinliklarga muhim yuridik yordam ko'rsatadi [3]. De La Salle University huquq kollejida talabalar CLEP dasturining asosiy qismi sifatida DLAC (klinik) dasturida ishtirok etadilar — bu majburiy va amaliy ta'limning muhim ustunini tashkil etadi. DLSU yuridik klinikasi (DLC) De La Salle universiteti Tañada-Diokno yuridik kollejining to'liq xizmat ko'rsatuvchi yuridik idorasidir. O'quv kasalxonasi va tibbiyot maktabiga o'xshab, DLC talabalar uchun to'laqonli yuridik martaba uchun tayyorgarlik ko'rish maqsadida yuridik amaliyotchi talabalar (LSP) bo'lish joyidir. Nazoratchi advokatlar huquqshunos talaba amaliyotining barcha faoliyatini bevosita nazorat qiladi. Ular ko'rib chiqilayotgan ishlarda sudlarda huquqshunos talaba amaliyotchilari bilan birga shaxsan ishtirok etadilar va huquqshunos talaba amaliyotchisi tomonidan bajarilgan ish uchun shaxsiy professional javobgarlikni o'z zimmalariga oladilar. Boshqa tomondan, jamoa ustozlari talabalarga o'qishlarida va huquqshunoslik maktabidagi hayotlarida yo'l-yo'riq ko'rsatish vazifasini o'z zimmalariga olgan professor-o'qituvchilardir [4].

Yuqoridagilardan shuni xulosa qilish mumkinki, aksariyat davlatlardagi huquq maktablarida yuridik klinikalar faoliyat yuritadi va bu klinikalar advokatlik tuzilmalarining pro bono dasturlarida ishtirok etadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

1. The Power of Law Firms and Law Schools Working Together on Pro Bono by Kelsey Hunt, PBI Intern. probonoinst.org/2024/05/28/the-power-of-law-firms-and-law-schools-working-together-on-pro-bono

2. The LawWorks Law School Pro Bono and Clinics Report 2020. lawworks.org.uk/solicitors-and volunteers/resources/lawworks-law-school-pro-bono-and-clinics-report-2020

3.

4. A Study of Law School Based Legal Services Clinics. February 20, 2013 www.undp.org/india/publications/study-law-school-based-legal-services-clinics-0

5. yorku.ca/osgoode/pbsc

6. Mandatory Pro Bono in the Philippines. By Richelle Khor, PBI Intern. September 11, 2025

7.